

*Невелєв О.М.,
д.е.н., проф., зав.кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Іваненко В.В.,
к.е.н., доц. кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Академії муніципального управління, м.Київ*

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ. ШАНС ДЛЯ УКРАЇНИ

В статті розглядаються питання, пов'язані із проблемою бідності і продовольчою проблемою, які мають місце в багатьох країнах світу. Характеризується діяльність міжнародних організацій при ООН з питань продовольчої безпеки і пропонується стратегічний напрямок розвитку української економіки, обумовлений світовою економічною кон'юнктурою і конкурентними перевагами України в галузі сільського господарства, та аграрно-промислового комплексу в цілому.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с проблемой бедности и продовольственной проблемой, которые имеют место во многих странах мира. Характеризуется деятельность международных организаций при ООН по вопросам продовольственной безопасности и предлагается стратегическое направление развития украинской экономики, обусловленное мировой экономической конъюнктурой и конкурентными преимуществами Украины в отрасли сельского хозяйства, и аграрно-промышленного комплекса, в целом.

The article addresses issues of poverty and food problems that occur in many countries. Characterized the activities of international organizations at the UN food security and proposed strategic direction of Ukrainian economy caused by the global economic and competitive advantage in the field of agriculture.

Актуальність теми статті обумовлена тим, що в сучасних умовах, коли економічна криза ще не остаточно подолана як в світі, так і в Україні, а прогнозуються ще кризові явища, необхідно визначити той напрямок і спосіб економічного розвитку, який би забезпечив соціально-економічний розвиток країни взагалі, в контексті світової економічної кон'юнктури, і визначив основне джерело такого перспективного розвитку з урахуванням основних конкурентних переваг України перед іншими країнами. Ми вважаємо, що основним джерелом такого розвитку повинен стати розвиток АПК країни на інноваційній основі.

Характеристика публікацій по даній темі. Ознайомлення із публікаціями з питань вирішення продовольчої проблеми, привело до висновку, що вони присвячуються, в основному, лише обґрунтуванню шляхів задоволення потреб України і, частково, підвищенню її експортного потенціалу. В той же час, з нашої точки зору, недостатня увага приділяється обґрунтуванню можливостей завоюванню зовнішнього ринку продовольством українського виробництва, а також захисту внутрішнього

ринку від невиправдано імпорту. В усякому разі, ці питання не розглядаються в єдиному комплексі.

Мета статті полягає в тому, щоб в умовах, коли основний напрямок спеціалізації в розвитку економіки України ще не визначено, запропонувати в якості такого напрямку кардинальну реорганізацію управління і функціонування сільськогосподарської галузі економіки, та її можливої позиції в системі світової економіки.

Виклад основного матеріалу. Президент України в своїй програмі поставив перед економікою країни амбітне завдання: впродовж певного часу ввійти до складу двадцятки найбільш економічно розвинутих країн.

Для виконання цього завдання необхідно:

- обґрунтовано визначити генеральну лінію розвитку господарського комплексу країни, його пріоритетну спеціалізацію в умовах глобалізації світової економіки і поділу праці на світовому ринку. На цій основі розробити дострокову державну програму економічного розвитку країни;

- усіма можливими методами адміністративного та економічного регулювання, прийнятними в ринковій економіці сконцентрувати усі зусилля і можливості країни на виконання такої програми.

З метою визначення (обґрунтування) генеральної лінії розвитку господарського комплексу країни необхідно провести об'єктивний аналіз економічного стану сучасного світового розвитку і накласти на нього аналіз конкурентних переваг і недоліків (слабостей) економічного розвитку України.

Аналіз показує, що однією з найактуальніших проблем сучасного світового розвитку є вирішення (або суттєве пом'якшення) продовольчої проблеми. Потрібно більш детально зупинитись на питанні в чому полягає сутність цієї проблеми.

Перш за все, треба сказати, що уся історія існування людства пов'язана із постійними зусиллями, спрямованими на вирішення продовольчої проблеми. Як економічна категорія «продовольча проблема» являє собою комплекс питань, пов'язаних з організацією виробництва, розподілу та споживання продовольства. Недоліки у вирішенні хоча б одного з цих питань, або усіх разом, викликають велику напругу у забезпеченні суспільства необхідними продовольчими ресурсами. Простіше кажучи, продовольча проблема асоціюється з поняттям «дефіцит продовольства», або по усіх, або по окремих його видах як для країни (регіону) в цілому, так і для кожної конкретної людини. Для вирішення продовольчої проблеми необхідно, щоб продовольчих ресурсів вистачило, а кожна конкретна людина мала б можливість придбати стільки і таких продуктів харчування, скільки необхідно для нормального існування.

Недоліки у вирішенні продовольчої проблеми можуть стати причиною як самої продовольчої небезпеки, так і негативно впливати на соціально-економічно та політичну стабільність в країні.

Не належне продовольче забезпечення населення самим негативним чином впливає на стан здоров'я людей та тривалість життя, на загальні настрої в суспільстві.

Саме тому розв'язання продовольчої проблеми має вирішальне значення у забезпеченні національної безпеки. Вирішення продовольчої проблеми означає можливість держави гарантувати достатнє задоволення потреб населення в продуктах харчування. Мається на увазі такий рівень споживання продовольства, який був би збалансований в кількісному та якісному аспектах, як по енергійному потенціалу(в кілокалоріях), так і по співвідношенню необхідних поживних речовин. На практиці вирішення продовольчої проблеми, тобто досягнення продовольчої безпеки, передбачає економічну і фізичну доступність необхідних продуктів харчування для усіх верств населення. Економічна доступність обумовлюється фінансовими можливостями населення купувати продовольчі товари в необхідній (раціональній) кількості та асортименті. Фізична доступність означає, що в країні, на усій її території, є в наявності усі види продовольства, достатнього для задоволення платоспроможного попиту населення.

Такі загальні засади щодо вирішення продовольчої проблеми і забезпечення продовольчої безпеки повинні бут в кожній, без винятку, країні.

Слід зауважити, що іноді продовольчою проблемою ставав не дефіцит, а надлишок (перевиробництво) продовольства в певних високо розвинутих країнах. Тоді урядами цих країн проводилися боротьба з перевиробництвом методами державного регулювання, а саме, шляхом антистимулювання сільгоспвиробників щодо скорочення обсягів виробництва сільгосппродукції навіть знищення лишків, скорочення посівних площ тощо. Такій політиці передували певні причини серед яких і побоювання щодо падіння цін на ринку продовольства і проблеми з експортом надлишків продуктів, тощо.

Нестача, і перевиробництво продовольства є характерними ознаками ринкової економіки. Але і в тому, і в іншому випадку країни повинні діяти не відокремлено, а розглядати себе як складову єдиної світової спільноти: або просити допомоги, або поділитися лишками.

Слід проаналізувати, як сьогодні виглядає економіка України, в т.ч. в галузі продовольчого забезпечення, в міжнародному аспекті.

Сучасне соціально-економічне становище України, в якій ринкова економіка продовжує формуватись в системі світового співтовариства, викликає певне занепокоєння із-за наявності можливостей виникнення реальних загроз національній безпеці буквально в усіх сферах функціонування державної системи в обороноздатності, у виробництві, пов'язаному з міжнародними кооперативними зв'язками, в сфері енергозабезпечення тощо.

Серед усіх існуючих загроз особливе занепокоєння викликає загроза продовольчої безпеки України, складові якої наступні:

- по-перше, суттєве скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва в країні по багатьох номенклатурних позиціях, що обумовлює зростання імпорту продовольства, часто сумнівної якості;
- по-друге, наявність значного прошарку населення, яке за майновим станом знаходиться на межі (або за межею) бідності і не може забезпечити себе повноцінним харчуванням;
- по-третє, неконтрольований експорт сільгосппродукції з країни в разі відсутності відповідних квот (в умовах вільної торгівлі) при дефіциті цієї продукції на внутрішньому ринку.

Усі ці загрози, на жаль, сьогодні є притаманними і для України, і для значної кількості інших країн. Тобто, продовольча проблема носить глобальний характер. Тому і вирішення її повинно здійснюватися в міжнародному масштабі, а саме – розглядатися з точки зору інтересів кожної країни у взаємозв'язку з інтересами світової спільноти.

З цією метою, зокрема, і проводиться координація світової торгівлі, в т.ч. продовольством, через міжнародні організації. Однією з таких організацій є Світова організація торгівлі (СОТ) до якої вступила і Україна. Цей крок надає Україні певні позитивні очікування, але, одночасно, несе і певні загрози, про що ми зауважимо нижче.

Треба сказати, що вирішення продовольчої проблеми розглядається світовим співтовариством не тільки з точки зору збільшення виробництва і регулювання розподілу продовольства (міжнародної торгівлі), а й з позицій необхідності подолати таке ганебне явище як бідність (неплатоспроможність) населення, неспроможність придбати необхідні продукти навіть при їх фізичній присутності на ринку.

На сьогодні значна частина населення світу голодує тому, що знаходиться за межею бідності і не може собі дозволити купувати продукти необхідного асортименту для здорового життя. А в багатьох країнах необхідні обсяги основних видів продовольства елементарно відсутні. На жаль, таке становище людини як бідність притаманне і в Україні.

В сучасний період Всесвітній банк визначив межу бідності. Такою межею він вважає стан доходів, який не перевищує 1,25 долара США на одну людину на день, тобто для України це складає біля 10 гривень, або біля 300 гривень на місяць.

В Україні таке може бути, якщо працює, наприклад, один годувальник, який утримує сім'ю (непрацюючу дружину і дітей) при зарплаті 1000-1500 грн. в місяць, що не припустимо навіть для існування, а не для повноцінного життя.

Багато експертів вважає, що визначення бідності Всесвітнім банком є досить спірним. Існує і інша методика визначення бідності за якою бідність визначається в залежності від відсотка доходу сім'ї, «продуктивного кошика». Висуваються й інші критерії бідності.

Так чи інакше, а рівень життя населення залежить, у вирішальній мірою, від рівня цін на продукти харчування, а рівень цін залежить як від

фізичної наявності продовольчих товарів, так і від рівня витрат на їх виробництво та постачання, від імпорту та попиту і пропозиції в цілому.

За статистичними даними, ціни на продовольство в світі постійно зростають, що визначається багатьма причинами. Президент Всесвітнього банку Роберт Зеллик пояснює це явище зростанням цін на нафту та нафтопродукти, хоча цінова проблема не тільки в цьому.

За 2010 рік, зокрема, ціни на продовольство, в середньому, зросли, за даними Всесвітнього банку, на 36% і тому, за тими ж даними, кількість людей, що знаходиться за межею бідності у 2011 році збільшиться, порівняно із минулим роком, на 44 мільйона осіб. При подальшому зростанні цін на продовольство (зокрема, на зернові) ще на 10 мільйонів осіб. При зростанні цін на 30% очікується, що це вже буде більше 54 мільйонів чоловік. Такі розрахунки міжнародних експертів. З ними можна погоджуватися, або ні, але факт залишається фактом: ціни на продовольство реально зростають, а бідність ще далеко не подолана.

За даними Всесвітнього банку в світі у 2010 році проживало 6,8 мільярда осіб, а у 2011 році населення світу досягне 7 мільярдів. Зараз, за розрахунками експертів в світі за межею бідності знаходиться біля 1,2 мільярда осіб. Міжнародні експерти попереджають про те, що світ знаходиться на порозі нової широкомасштабної економічної і соціальної кризи, пов'язаної також із зростанням цін на продукти харчування.

В зв'язку з цим, Світовий банк закликає усі країни, які є великими виробниками продовольства, послабити експортні обмеження з тим, щоб запобігти голоду у країнах з нерозвиненим сільським господарством. Тобто, експорту продовольства повинні створюватися найсприятливіші умови.

Саме в цьому заклику міжнародних експертів ми бачимо стратегічний шлях економічного розвитку України.

Ми вважаємо, що Україна повинна бути на перших позиціях, виробництва сільгосппродукції, її експорту для потреб слаборозвинених країн.

Якщо реально оцінювати сучасну економічну кон'юнктуру, Україна не в змозі зараз на світовому ринку перевершити за якісними показниками конкурувати на ринках високотехнологічної продукції машинобудування (крім певних, конкурентоспроможних на світовому ринку вітчизняних видів продукції, які дійсно необхідно постійно вдосконалювати і експортувати). Звичайно, необхідно розвивати вітчизняну промисловість на інноваційній основі, але цей розвиток, як і усі можливі ресурси, доцільно було б сконцентрувати і спрямувати на досягнення основної мети – розвиток усіх галузей сільського господарства та АПК. Саме на цьому напрямі необхідно зосередити усю інвестиційну активність, розробляючи ефективні інвестиційні проекти для вітчизняних та зарубіжних інвесторів. Саме тут необхідно в пріоритетному порядку створювати спільні підприємства для виробництва сільгосптехніки.

Ми вважаємо, що Україна може і повинна в перспективі стати одним із головних постачальників сільгосппродукції (в т.ч. промислово

переробленої) в світі. Для цього необхідно, в першу чергу, подолати недоліки в галузі виробництва сільгосппродукції та по боротьбі з бідністю. І все це повинно відбуватися в єдиному комплексі.

По – перше, необхідно законодавчо визначити генеральну лінію соціально-економічного розвитку, яка б мала кінцеву мету - розвиток виробництва сільгосппродуктів та продукції АПК на рівні найвищих стандартів якості і в кількості, що забезпечували б власні потреби країни і стала основою вітчизняного експорту.

По – друге, необхідно розробити дострокову державну програму комплексного розвитку сільського господарства і промисловості. Нам здається, що було б раціональним в межах адміністративної реформи створити єдиний орган управління розвитком сільського господарства, включивши до нього органи управління економічним та соціальним розвитком в сільській місцевості, вичленивши певні функції і штати із міністерств, які відають промисловістю, будівництвом, медичним обслуговуванням, транспортом тощо.

Саме такий комплексний орган управління повинен координувати виконання вказаної державної програми. Основними виконавцями цієї програми повинні стати органи місцевого самоврядування.

По – третє, необхідно розробити і активно реалізувати в країні державну програму боротьби з бідністю. Ця програма повинна мати три аспекти: створення нових робочих місць в промисловості, що працюватиме для потреб сільського господарства (зараз 90% сільгосптехніки вже виробило свій амортизаційний строк); створення умов для залучення трудових ресурсів (в т.ч. після скорочення армії) до сільськогосподарського виробництва; підвищення пенсій та соціальної допомоги нужденним верствам населення.

По – четверте, необхідно на науково обґрунтованому рівні провести в країні земельну реформу, яка повинна супроводжуватися цілою низкою, пов'язаних з нею, правових актів.

Зокрема, треба на законодавчому рівні заборонити приватизацію (розпродаж) сільськогосподарських земель без попереднього узгодження приватизаційних зобов'язань щодо розвитку виробництва на них сільгосппродукції і не допускати забудову таких земель з родючими чорноземами котеджними містечками, створювати на них зони для полювання чи поля для гольфа. Землі сільськогосподарського призначення, повинні виконувати свою основну функцію. В реалізації цього постулату вирішальна роль повинна належати державним і місцевим органам влади і управління з тим, щоб остаточно ліквідувати в країні таке явище як «неосвоєні землі» щодо родючих з найкращим в світі чорноземами, земель сільськогосподарського призначення. Надзвичайно важливого значення в сучасних умовах набуває комплексний підхід щодо розробки демографічної, земельної та регіональної соціально-економічної політики, спрямований на зростання обсягів та підвищення ефективності сільгоспвиробництва. Щодо демографічної політики, то треба мати на увазі,

що ліквідація великих сільськогосподарських підприємств (колгоспів та радгоспів) обумовила запусніня значних площ сільськогосподарських земель, а також вивільнення певну кількість працездатного населення, яке було б зайнято на землі, зокрема фермерів. Тобто, земля повинна мати ефективного власника. Тому приватизація сільгоспземель, яка планується в державі, повинна мати чітке і жорстке обумовлення щодо її цільового використання для виробництва продовольства. На цій умові повинна будуватися державна земельна політика. Для того, щоб фермер купував, або орендував, земельні ділянки і ефективно працював на землі, для нього повинні бути створені усі необхідні умови: правові, економічні, організаційні. І важливо, щоб фермер був фізично захищений від криміналу, а також від державного рекету. З метою створення таких умов, необхідно, щоб державні органи влади, що відповідають за продовольчу безпеку країни, на основі пропозицій уповноважених представників сільгоспвиробників, розробляли проекти законодавчих актів (або змін та доповнень до діючого законодавства), які б відповідали сучасним потребам, в т.ч. фермерів, а регіональні органи управління та місцеві влади створювати б усі умови для життя і праці робітників сільського господарства. Це означає, що умови життя в сільській місцевості повинні наближатися до умов життя міського населення, з урахуванням сільської специфіки. На селі необхідно розривати заклади охорони здоров'я, освіти та культури, будівництво доріг, газифікацію (а по можливості її заміну на альтернативне паливо), що на жаль спостерігається в зворотному напрямку. Основні зусилля промисловості повинні бути спрямовані на створення ефективної техніки для сільських робіт.

Звичайно, в історичному аспекті співвідношення між сільськогосподарським і промисловим виробництвом, між кількістю сільського та міського населення змінюється. Це – об'єктивний процес, який має місце по мірі розвитку продуктивних сил. Так, у 18-му сторіччі на сільське господарство припадало 4/5 світової робочої сили, в ньому виготовлялося 85% продукції. Співвідношення між продукцією сільського господарства та промисловості в цей період складало 80:20; у 19-му сторіччі це співвідношення складало 58:42; в 20-му сторіччі – 30:70. Із створенням нових робочих місць в промисловості, будівництві та сфері послуг, все більше кількість сільського населення переходять на роботу до міст. Це пояснюється також незадовільними умовами життя в сільській місцевості, порівняно із містами. Життя в містах все більше приваблює сільську молодь.

Не вдаючись до подробиць, причин демографічної проблеми, можна стверджувати, що вона є одним із вагомих факторів скорочення виробництва сільськогосподарської продукції і ускладнюється на фоні помилок у формуванні законодавчої бази, що регулює сільське життя, а також недостатньої уваги до сільськогосподарських проблем з боку державної влади.

На нашу думку, в країні необхідно проводити виважену зовнішньоекономічну політику в галузі сільського господарства. Необхідно відмітити, що міжнародне співтовариство вже не один рік серйозно займається продовольчою проблемою.

Головна причина такої уваги подвійна: з одного боку, викликає занепокоєння, суттєвий розрив щодо норми споживання продовольства (у виразі кількості калорій та білка) на одного мешканця розвинутих та слаборозвинутих країн і, з другого боку, це продовольчі кризи, що поширюються як на окремі країни, так і на значні регіони земної кулі (недоїдання, голод), що супроводжується зростанням смертності.

Міжнародна діяльність в галузі вирішення, або пом'якшення продовольчої проблеми прийняла організований характер з 1945 року, коли була заснована Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations), скорочено, ФАО. Ця міжурядова міжнародна організація була створена з метою допомоги у розвитку сільського господарства в різних країнах. Головними цілями ФАО є: вивчення світового продовольчого положення та кон'юнктури продовольчих товарів на світовому ринку; виявлення регіонів і країн, які мають, або можуть мати в майбутньому, дефіцит продовольства; розробка планів та проектів, зв'язаних із підйомом сільського господарства в країнах, які цього потребують та пряма допомога їм у проведенні інвестиційної політики.

Діяльність ФАО фінансується за рахунок власного бюджету, за рахунок коштів, що передбачаються Програмою ООН щодо надання допомоги країнам членами ФАО, а також за рахунок коштів інших міжнародних спеціалізованих організацій ООН, які займаються реалізацією спільних програм та заходів.

Розгортаючи спеціалізоване сільгоспвиробництво та переборку сировинних ресурсів сільського господарства на промислових підприємствах АПК з орієнтацією на експорт (після задоволення потреб внутрішнього ринку), Україна могла б активніше залучитися до спільних міжнародних проектів щодо розвитку матеріально-технічної та соціальної бази сільського господарства, створювати спільні підприємства і отримувати від міжнародних організацій технічну, технологічну і фінансову допомогу. Україна повинна зацікавити міжнародну спільноту у використанні наших величезних потенціальних можливостей у вигляді найкращих земель у світі і наявності трудового потенціалу.

Для вирішення (або пом'якшення) продовольчої проблеми міжнародне співтовариство зацікавлене у розширенні виробництва і експорту не тільки сільськогосподарської продукції, зокрема зернових культур та продукції тваринництва, а й такої необхідної для сільгоспвиробництва продукції як добрива, хімікати, засоби захисту рослин. Важливе значення має виробництво високоефективної та відносно дешевої техніки сільськогосподарського призначення. Саме на таке

сільськогосподарське і промислове виробництво повинна в першу чергу орієнтуватися економіка України в перспективі.

Проблема міжнародних економічних зв'язків в сільськогосподарській галузі, тобто і при вирішенні продовольчої проблеми, суттєво загострилося із виступом України до СОТ.

Не будемо перелічувати позитивні аспекти вступу кожної країни до цієї поважної міжнародної організації. Скажемо лише про деякі загрози, які такий вступ виявив. Перш за все, він виявив, що поки що українська економіка недостатньо готова до такого ступеню лібералізації, яка й визначається умовами членства у СОТ. Зокрема, слабкою є сама галузь сільського господарства, а її продукції, як правило, зараз неконкурентоспроможна на світовому ринку.

Радикальне відкриття внутрішнього ринку, згідно із вимогами СОТ, поряд з бездарним екстремісткою - руйнівним реформуванням усієї галузі АПК обумовили розвал вітчизняного виробництва сільгосппродукції, в першу чергу тваринництва.

В умовах скорочення власного виробництва продовольства, суттєво зросли обсяги імпорту продуктів харчування, в т.ч. тих їх видів, які завжди вважалися предметами української спеціалізації, зокрема, молока та молочних продуктів, гречаної крупи, сала, картоплі, тощо. Все це можна виробляти в Україні при умові наявності політичної волі, належної кваліфікації законодавців та управління.

Загальновизнаним в світі рівнем продовольчої безпеки є 20% імпорту продовольства в загальному обсязі його внутрішнього споживання. Україна звичайно перейшла цей рубіж. На його закупівлю витрачаються величезні валютні ресурси, які повинні були б бути спрямовані на розвиток власного виробництва.

Суттєве негативне значення для вирішення продовольчої проблеми має позиція СОТ в тому, що її члени, згідно із умовами перебування кожної країни в цій організації, повинні додержуватися цілої низки певних обмежень в галузі сільгоспвиробництва, зокрема не допускати ніякої державної допомоги сільгоспвиробникам (крім проведення необхідних ним наукових досліджень). В результаті, в тих країнах – членах СОТ, де сільгоспгосподарство (в першу чергу, його матеріально - технічна база) недостатньо розвинене, воно залишається сам на сам з усіма проблемами, які ускладнюють його функціонування. Зокрема, в Україні в сучасний період сільськогосподарське виробництво без державної підтримки розвиватися не зможе.

У зв'язку з цим, держава повинна розробити політику непрямого стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва та переробних підприємств АПК. Треба приймати участь у відповідних продовольчих програмах ООН для країн що розвиваються. Треба створювати привабливий інвестиційний клімат для реалізації на селі ефективних інвестиційних проектів. Треба створювати спільні підприємства для розвитку виробництва сільгосппродукції та її промислової переробки.

Ми вважаємо, що в сучасних умовах генеральною лінією, або основним напрямком, соціально-економічного і культурного розвитку країни повинно стати відродження сільського господарства на інноваційній основі формування його як високоефективної конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках галузі економіки.

Треба ще раз наголосити про необхідність чіткого визначення генеральної лінії соціально-економічного розвитку України і сформулювати уяву про те, яким повинно бути «обличчя» України. Ми вважаємо, що Україна повинна постати перед світовою громадськістю як один з найбільших виробників та експортерів продовольства в світі.

При цьому, необхідно зробити ще одне зауваження. Пріоритетний розвиток сільського господарства, який ми пропонуємо, зовсім не означає переродження України з промислово-сільськогосподарської країни на сільськогосподарську. Це означає лише те, що необхідно кардинально реорганізувати сільськогосподарське виробництво та усі, пов'язані з ним, галузі економіки. В першу чергу, необхідно створити належні умови для самозабезпечення держави основними видами продовольства і позбавити від ганебного становища, коли в Україну імпортують традиційно українські продукти. Україна має величезний потенціал щодо виробництва та експорту сільгосппродукції (продовольства) і реалізувати цей потенціал – наш прямий обов'язок.

Висновок. Україна має незаперечну конкурентну перевагу серед абсолютної більшості країн щодо наявності родючих земель (чорноземів), що повинно стати вихідним положенням при визначенні її економічної спеціалізації. Україна реально не зможе найближчим часом випередити високо розвинуті країни в частині створення конкурентоспроможної продукції промисловості (крім деяких видів) і стати провідним постачальником на внутрішній і зовнішній ринки високотехнологічної продукції машинобудування, а в частині виробництва продовольчої продукції – зможе. Для цього є необхідні передумови і на це повинна бути спрямована політика розвитку усіх галузей економіки держави.

Використані джерела інформації:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність».
2. Невелєв О.М., Іваненко В.В., Засульський М.В. Міжнародна торгівля: експортно-імпортні операції та СОТ: Навчальний посібник. - К.,:ВПЦ АМУ, 2010.
3. Румянцева А.П. Міжнародна торгівля: Навчальний посібник. - К., ЦУЛ, 2004.
4. Яценко А.Б. Міжнародні ринки ресурсів: Навчальний посібник.-К., ЦУЛ, 2005.
5. Школа І.М. та інші. Міжнародні економічні відносини: підручник. - К., КНТЕУ, 2003.